

Krasznai mese

Erősebb és legerősebb címen, 2031. szám alatt tartja nyilván az Aarne—Thompson-féle nemzetközi mesekatalógus 1964-es kiadása azt a mesetípust, amelynek betűhíven közreadott alábbi változatát Krasznán, 1966 februárjában vettem magnetofon-szalagra. Közlője édesapám, az akkor 76 éves Mitruly Ferenc, 6 elemit és 3 ismétlőt végzett földműves.

Egyszer egy nyúl futott a jégen. Elesett és nagyon meglátotta magát. Ezért megkérdezi a jégtől:

— *Te jég, erős vagy te?*

— *Erős — felelt a jég.*

— *Hát ha te erős vagy, miért olvaszt meg téged a nap? A nap nálad is erősebb!*

Akkor a naphoz fordul:

— *Nap, erős vagy te?*

— *Erős — felelt a nap.*

— *Hát ha te erős vagy, miért borít el téged a felhő? A felhő nálad is erősebb!*

Azután a felhőhöz fordul:

— *Felhő, erős vagy te?*

— *Erős — szolt a felhő.*

— *Hát ha te erős vagy, miért fujdogál téged a szellő? A szél még nálad is erősebb!*

Akkor a szélhez fordul:

— *Szél, erős vagy te?*

— *Erős — felelte a szél.*

— *Hát ha te erős vagy, miért ütközik a hegy gerincébe? A hegy náladnál is erősebb!*

Akkor a hegyhez fordul, attól kérdezte:

— *Hegy, erős vagy te?*

— *Erős — felelte a hegy.*

— *Hát ha te erős vagy, miért turkál benned az egér? Az egér náladnál is erősebb!*

Akkor az egérhez fordult, azt kérdezte:

— *Egér, erős vagy te?*

— *Erős — felelt az egér.*

— *Hát ha te erős vagy, miért esz meg téged a macska? A macska náladnál is erősebb! Úgy van, bizon, a macska a legerősebb!*

E láncmese egyik érdekessége, hogy a magyar szakirodalomban ez ideig ismeretlen. Tudunk viszont francia, spanyol, katalán, görög, mari (cseremis), török, nanáj, tuvai, burmai, indiai, indonéziai, chilei, Puerto Rico-i, zanzibári és madagaszkári változatairól. A *Népek meséi* sorozatban magyarul is megjelent s általam ismert változatok közül — ez a másik érdekessége — nyelvrokonaink, a marik egyik szövegvariánsához áll legközelebb, mégpedig nem csupán cselekményét és szereplőit, hanem szinte csak párbeszédekből, kérdés-felelet-cáfolatból álló előadásmódját és szövegezését tekintve is (*Kigyót szült az öregasszony*. Mari népmesék. Budapest, 1962). A mariban azonban a macskánál is erősebb a vénasszony, aki — a mese etiológikus mozzanatú lezárásában — a nyúl fülére, farkára és hátára üt

piszkavassal és hamuzó seprűvel. Azóta fekete a nyúl füle, kurta a farka és szürke nyáron a szőre.

Merő véletlen ez a nagyfokú egyezés vagy sem, egyelőre megválaszolatlan kérdés. Annyi bizonyos, hogy a már gyermekkoromban hallott mesét nem az említett kiadványból ismeri édesapám.

Mitruely Miklós

A népköltészet közösségi jellege

Poesis vulgaris existit. Ez az, amivel — úgy gondolom — mindenki egyetért. De hogy miként születik? E körül már megoszlanak a vélemények. A népköltészet közösségi jellegét ugyan senki sem tagadja, de az elmúlt években eluralkodott nézetek szerint ez csak a népköltészeti alkotások ún. „széténeklési“ folyamatára vonatkozik.

Ezzel az egyoldalú felfogással már csak azért is szükséges vitába szállnunk, mert a legszélsőségesebb változatai éppen a legnagyobb tömeghatású kiadványainkban, normatív, mérvadó igényű egyetemi jegyzeteinkben és irodalomelméleti tankönyveinkben fogalmazódtak meg. Ezek lényege sommásan a következő: eredetileg mindegyik, ismétlem, *mindegyik* népi alkotás *egyetlenegy* személy szerzeménye, s közösségivé csak a továbbterjedés és változatképződés során válik, vagyis *utólag*. Ezt a felfogást bontja ki a kolozsvári Babeş—Bolyai Tudományegyetem jegyzete is (*Bevezetés a magyar filológiába*. Bukarest, 1962.). A Gh. Dima Zeneművészeti Főiskoláé (*Curs de folclor muzical*. Bucureşti, 1963.) még tovább ment. Erdembeli tudományos érvelés helyett mellébeszél, s a vitát negatívan befolyásolva s mintegy eleve kizárva, kijelenti: „A burzsoá teoretikusok a múltban maguk is vallottak egy »elméletet« az ún. közösségi alkotásról, mintha ez a folklór jellemzője volna. A műköltészetnek ismeretes a szerzője, ezzel szemben a folklórt — szerintük — a közösség, az egész nép hozza létre; a népet közben láthatatlannak, differenciálatlannak, megosztatlannak tekintik. Nem nehéz felismerni: ebben a megfogalmazásban az a vélemény is megbújhat, hogy a folklór kidolgozásában a kizsákmányoló osztályok is részt vennének.“ Ugyanez a felfogás a névtelenségről szóló fejezetben még szélsőségesebb megfogalmazásban tér vissza. Ennek ellenére a jegyzet mégis levonja a látványos következtetést, miszerint: „A közösségi jelleg a folklór állandó velejárója, mindenkori sajátja és a folklór életében örökösen jelen van.“ A bukaresti Ciprian Porumbescu Zeneművészeti Főiskola jegyzete (*Folclor muzical*. Bucureşti, 1967.) már körültekintőbb, ebben azonban szintén kategorikus: „Eredetileg mindegyik dalt egy ember alkotta. A csoportos alkotások ritkák.“

Lényegében ugyanezt a felfogást variálják az irodalomelméleti tankönyvek: „Eredetileg minden népköltészeti alkotás egy ember alkotása“ (*Irodalomelméleti alapfogalmak*. Bukarest, 1958. Ugyanezt lásd *Magyar nyelv és irodalom*. Tankönyv a IX. osztály számára. Bukarest, 1968.).

E fejtegetések java részében viszont a továbbiak során — ellenkező egyoldalúsággal — már alig esik szó az egyén szerepéről, mintegy a többség passzivitását, a közösség alárendeltebb szerepét, az igazi népi tehetségek számának erősen szűk voltát sugallván. (A szerzők talán észre sem vették, hogy szándékuk ellenére tulajdonképpen milyen közel kerültek a „gesunkenes Kulturgut“ elméletéhez — ha demokratikusabb formában is.) Holott a legkisebb változtatásnak is éppen az egyén a